

ПОРТРЕТИ ІСТОРИКІВ МИНУЛОГО

І. С. Винокур (Кам'янець-Подільський),
В. В. Корнілов (Кам'янець-Подільський)

Ю. Й. Сіцинський

Автори цієї публікації розповідають про життєвий шлях та науково-просвітницьку діяльність археолога, історика, етнографа та музеєзнавця Ю. Й. Сіцинського.

Археолог, історик, етнограф і музеєзнавець Юхим Йосипович Сіцинський (1859—1937 рр.) залишив після себе понад 180 опублікованих праць. Це монографії, статті, нариси з історичного краєзнавства Поділля. Тим часом ім'я дослідника відоме лише у вузьких наукових колах. Що ж до широкої громадськості, то вона майже не обізнана з опублікованими ним працями. Нині вони — бібліографічна рідкість.

Завдання авторів цієї публікації полягає в тому, щоб ознайомити читачів з життям і творчістю Ю. Й. Сіцинського¹.

Юхим Йосипович Сіцинський народився 10 грудня 1859 р. у с. Мазники Летичівського повіту Подільської губернії (тепер—Хмельницька область). Його батько, дід і прадід були священиками. Навчався Юхим у Кам'янецькому духовному училищі, а потім — у Кам'янецькій духовній семінарії та Київській духовній академії, яку закінчив у 1885 р. із ступенем кандидата богослов'я. Після завершення навчання працював учителем у Бахмуті на Катеринославщині, а у 1889 р. переїхав до Кам'янця-Подільського. Там, прийнявши сан служителя церкви, Юхим Йосипович мав широкі плани наукової і громадської роботи. Сан дав йому можливість використовувати тодішні церковні видання.

У 1892—1918 рр. він був редактором подільських періодичних видань («Подольские епархиальные ведомости», «Православная Подолия», «Подолия»). У 1890—1893 рр. — член-секретар «Подольского епархиального историко-статистического комитета», а після його перетворення у «Подольское церковное историко-археологическое общество» в 1903 р. голова цього товариства аж до його закриття у 1921 р.²

Під редакцією Юхима Йосиповича вийшли «Труды Подольского епархиального историко-статистического комитета» (вип. VI, 1893; вип. VIII, 1897), «Труды Подольского церковного историко-археологического общества» (вип. X, XI, XII за 1904, 1911, 1916 рр.). Ю. Й. Сіцинський заснував у Кам'янці-Подільському історико-археологічний музей і був його завідуючим (1890 р. — листопад 1922 р.). Згодом він працював науковим співробітником цього музею. Завдяки його величезній енергії були зібрані значні колекції українського мистецтва, етнографії, археології і історії. Спеціальний розділ експозиції, присвячений історії Кам'янця-Подільського, збірка рукописів і стародруків, бібліотека музею — йому було чим пишатися.

¹ Про творчу діяльність вченого див.: Брокгауз А. и Ефрон И. Энциклопедический словарь. — Спб., 1901. — Т. XXXII. — С. 401; І.—К-ч (Крип'якевич І.). П'ятдесятліття наукової праці Єфима Сіцинського // Записки наукового товариства ім. Шевченка у Львові. — Львів, 1931. — Т. CLI. — С. 217—223; Львівська загальна енциклопедія. — Львів. — 1933; Nowy Wielki Ilustrowany słownik. — Praha, 1932; Паравійчук А. Г. Видатний історик Поділля // Укр. іст. журн. — 1968. — № 9. — С. 87—93.

² Хмельн. обл. держ. арх. (далі — ХОДА), ф. 3333, спр. 7, арк. 51—57.

Ю. Й. Сіцинський був членом різних наукових товариств і установ: Товариства ім. Т. Г. Шевченка (з 1899 р. до кінця життя), Церковно-археологічного і історичного Товариства при Київській духовній академії (1888—1918 рр.), історичного товариства Нестора-літописця (1896—1918 рр.), Московського археологічного товариства, Київського товариства старожитностей і мистецтва (1902—1918 рр.). Паралельно він займав різні посади: був вчителем технічної середньої школи і жіночої гімназії. У 1918 р., коли в Кам'янці було засновано університет, Ю. Й. Сіцинський був обраний приват-доцентом богословського факультету, де читав лекції з церковної археології, а після його закриття викладав археологію та історію мистецтва на історико-філологічному факультеті Інституту народної освіти (ІНО) — до 1922 р. У 1931 р. дослідник переїхав до Києва, де працював науковим співробітником у Лаврському музеї. У 1933 р. захворів і повернувся до Кам'янця. Три роки тяжко хворів, але наукову роботу не покинув. Учений помер у Кам'янці-Подільському 7 грудня 1937 р. Отаким був його життєвий шлях.

Звернення до опублікованих ученим праць переконує у широті його наукових інтересів. Це і археологія, і історія, і етнографія.

Уже під час навчання в семінарії у Юхима Йосиповича виник намір зійти з церковного шляху й податися у світську науку. Він хотів кинути семінарію і перейти на навчання до університету. Але цьому перешкодило видання у 1879 р. «Высочайшего повеления» — до університету дозволялося приймати семінаристів лише за умови здобуття ними атестата зрілості за повний курс класичної гімназії. Таким чином, намірам майбутнього вченого не судилося здійснитися. Та, незважаючи на це, весь свій дальший життєвий шлях Ю. Й. Сіцинський зв'язав з історичною наукою.

90-ті роки XIX ст. — то був період, коли Ю. Й. Сіцинський активно займався археологією. Подорожуючи по рідному краю, маючи постійні контакти із своїми кореспондентами (служителями культу, вчителями й селянами), дослідник зібрав та узагальнив надзвичайно великий матеріал, який згодом був покладений в основу підготовленої і виданої ним капітальної джерелознавчої праці «Археологическая карта Подольской губернии»³. У цій книзі, яка зберегла своє науково-пізнавальне значення і сьогодні, Ю. Й. Сіцинський систематизував майже 2 тис. пам'яток кам'яного віку, доби міді і бронзи, раннього залізного віку та періоду Київської Русі IX—XIII ст. Головні археологічні об'єкти добре картографовані. Археологічна карта Поділля використовується сучасними дослідниками, зокрема, при підготовці Зводу пам'яток історії та культури народів СРСР (по Хмельницький, Вінницький і частково Одеській областях).

У період збирання матеріалів для цієї карти Ю. Й. Сіцинський займався не тільки розвідковими, а й стаціонарними дослідженнями. Він вивчав, наприклад, історію давньоруського Бакотського монастиря на Середньому Дністрі⁴. Цікавими є наслідки археологічних розкопок біля сіл Привороття, Кептенці, у Кам'янці-Подільському⁵.

Серед праць вченого виділяються й історико-археологічні нариси, присвячені оборонним замкам Поділля XIV—XVII ст.⁶ В них систе-

³ Сецинский Е. Археологическая карта Подольской губернии // Труды XI археологического съезда в Киеве. — М., 1901. — Т. 1. — С. 197—365.

⁴ Сецинский Е. Раскопки древнего скального монастыря в с. Бакоте Ушицкого уезда // Подоль. епархиальные ведомости (далі — ПЕВ). — 1891. — № 46. — С. 1213—1221; Раскопки бакотского монастырища в 1892 году // ПЕВ. — 1892. — № 39. — С. 706—708.

⁵ Сецинский Е. Раскопки у д. Приворотье Маковецкое Каменецкого уезда // Археологическая летопись Южной России // далі — АЛЮР). — 1899. — 1. — С. 26—28; 1901. — Т. 3. — С. 30—31; Исследование подземных ходов в Каменце-Подольске // АЛЮР. — 1901. — Т. 3. — С. 149—150.

⁶ Сіцинський Ю. Оборонні замки Західного Поділля XIV—XVII ст. Исто-

матизовані важливі наукові матеріали (історико-археологічні та історико-архітектурні). Вони й сьогодні зберігають певне наукове значення, особливо в зв'язку з підготовкою історико-архітектурної частини Зводу пам'яток історії і культури по Хмельницькій області.

Історичні розвідки Ю. Й. Сіцинського відзначаються багатоплановістю. Це, по-перше, праці, в яких оцінюються джерела з історії церкви. До них належить зведення про найдавніші православні церкви на Поділлі (Сутківці, Зіньків, Кам'янець-Подільський); про давньоруські традиції побудови храмових споруд XIV—XVII ст.⁷, які становили основу обрядів, пов'язаних з ними; про матеріали з історії монастирів Поділля⁸. Значний інтерес для сучасного історика мають статті Ю. Й. Сіцинського з історії унії на території історичного Поділля⁹.

Відзначимо також його працю, присвячену давньоруській столиці Дністровського Пониззя — м. Бакоти¹⁰. В ній йдеться про давньоруську літописну традицію, пов'язану з цим містом, з історією важливого міського осередка на Середньому Дністрі XII—XIII ст.

Особливе місце серед досліджень Ю. Й. Сіцинського займає велика монографія про Кам'янець-Подільський¹¹. Структура праці та стиль викладу матеріалів свідчать про те, що дослідник ґрунтовно вивчив відомі в кінці XIX ст. джерела, а також відповідну вітчизняну та зарубіжну літературу. Автор зробив короткий екскурс у давню історію території, на якій виникло місто.

У книзі вміщений загальний історичний нарис головних подій, пов'язаних з життям Кам'янця-Подільського у XIII—XIV ст., з періодом панування польських феодалів (1434—1672), загарбанням міста Туреччиною (1672—1699 рр.), поверненням його до лона польської феодальної урядової адміністрації (1699—1793 рр.) У цьому виданні йдеться про возз'єднання Правобережної України з Лівобережною у складі Росії.

В монографії проаналізовані різні аспекти життя Кам'янця. Зокрема, йдеться про значення фортеці, історію її укріплень, про внутрішню організацію замка. Розглянуті й систематизовані матеріали про руську (українську), польську та вірменську общину. Говориться й про роль єврейського населення у житті міста над Смотричем. У праці наведені й цікаві демографічні дані, з яких випливає, що чисельність населення міста у 1892 р. становила понад 36,5 тис. чол.

У книзі Ю. Й. Сіцинського є чимало малюнків, гравюр та фотографій. Монографія є зразком комплексного вивчення різномірних джерел, їх систематизації та синтезу.

Чимало зроблено дослідником і у справі збирання та вивчення етнографічних матеріалів Поділля. Його цікавили різні елементи народного побуту й культури. Про це свідчать, зокрема, праці про сімей-

рико-архітектурні нариси // Записки історико-філософського відділу Української академії наук.— К., 1928.— Т. XVII.— С. 64—160.

⁷ Сецинский Е. Древнейшие православные церкви в Подолии. I. Церковь-замок в с. Сутковцах Летичевского уезда // ПЕВ.— 1889.— №№ 2—3; II. Церковь в Зинькове Летичевского уезда // ПЕВ.— 1890.— №№ 16—17; III. Каменецкая Иоанно-предтеченская церковь // ПЕВ.— 1890.— №№ 37—42; IV. Замковая церковь в г. Каменце // ПЕВ.— 1892.— №№ 27—28.— С. 474—490.

⁸ Сецинский Е. Материалы для истории монастырей Подольской епархии // Труды Подольского историко-статистического комитета (далі — ПЕИСК).— Кам.-Под., 1891.— Вып. V.— С. 209—438.

⁹ Сецинский Е. К истории унии в Подолии // ПЕВ.— 1899.— № 20.— С. 433—445; № 21.— С. 455—463; № 22.— С. 488—500; Материалы для церковной истории Подолии // Чтения в историческом обществе Нестора-летописца.— К., 1891.— Кн. V.— № 10.— С. 176—183; Церковно-иерархические отношения Подолии к Киевской и Галицкой митрополиям // ПЕВ.— 1899.— №№ 45—46.

¹⁰ Сецинский Е. Бакота, древняя столица Понизья // ПЕВ.— 1899.— №№ 46—49.

¹¹ Сецинский Е. Город Каменец-Подольский. Историч. описание.— Киев, 1895.— 247 с.

не життя на Поділлі у першій половині XVIII ст., народне свято у Кам'янці, народні уявлення щодо смерті й «загробного світу»¹². Юхим Йосипович створив спеціальні програми досліджень етнографічних матеріалів¹³. Значною мірою завдяки цьому було зібрано велику етнографічну колекцію для Кам'янець-Подільського історичного музею.

Ю. Й. Сіцинський проявив себе і як знаток історії архітектури. Його перу належить ряд праць історико-архітектурного характеру. Серед них привертають увагу ті, в яких ідеться про історію архітектурних пам'яток Поділля. Дослідник торкається, зокрема, храмових споруд, з'ясовує вплив візантійської архітектури на будівництво мурованих церков краю, на їх характерні риси¹⁴. Він акцентує увагу вчених на тому, що історичні коріння пов'язують православну архітектуру з давньоруськими храмами, зокрема, з архітектурою Південно-Західної Русі¹⁵. В період дальшого розвитку кам'яної архітектури у пізньому середньовіччі дерев'яні споруди потроху поступаються їм своїм місцем¹⁶. Ю. Й. Сіцинський синтезував матеріали про південну церковну архітектуру у краї¹⁷.

Юхима Йосиповича цікавили й твори мистецтва, які знаходилися у приміщеннях храмових споруд¹⁸. Наприклад, він аналізує твори В. А. Тропиніна (церква с. Кукавка Могилівського повіту)¹⁹.

Спеціально займався дослідник історією Миколаївської церкви у Кам'янці, а також храмовою архітектурою Бара²⁰. Вченого цікавили не тільки православні архітектурні пам'ятки. Вивчаючи історію різних міст краю, він звертається й до інших архітектурних об'єктів²¹.

Ю. Сіцинський приділив увагу давньоруській традиції у храмовій архітектурі. Аналогічні спостереження зроблені ним і стосовно середньовічних фортифікацій²². Разом з тим він відзначив у побудові замків і фортець Поділля XIV—XVII ст. й елементи впливу західно- і центральноєвропейських фортифікаційних схем, що, зрештою, було зумовлене розвитком і застосуванням вогнепальної зброї та появою но-

¹² Сецинский Е. Семейная жизнь в Подолии в 1-ой половине XVIII в. // Киев. старина.— 1891.— IV; Каменецкий народный праздник по описанию Стефана Руданского // Подолия.— 1906.— № 40; Черты из народных представлений о загробном мире // ПЕВ.— 1885.— № 18.— С. 353—362; 1887.— № 9.— С. 189—195; № 10.— С. 208—217; Народные образы и представления о смерти // ПЕВ.— 1886.— № 10.— С. 215—222.

¹³ Сецинский Е. Программа: а) для собирания сведений этнографических о пасхе и ближайшем к ней времени; б) для собирания писанок и вышивок // Православная Подолия.— 1906.— № 2.

¹⁴ Сіцинський Ю. Вплив візантійсько-атенської архітектури на будівництво мурованих церков на Поділлі // ЗНТШ.— Львів, 1925.— Т. 139—140; Роспись церкви в южнорусском стиле // Православная Подолия.— 1909.— № 26.

¹⁵ Сецинский Е. Древнейшие церкви Подолии. Объяснения к археологической карте Подолии.— Археолог. известия и заметки.— 1900.— № 8.— Т. VII.— С. 273; № 9—10.— С. 300.

¹⁶ Сецинский Е. Исчезающий тип деревянных церквей Подолии // Труды Подольского церковного историко-археологического общества (далі — ПЦІАО).— Кам.-Под., 1904.— Вып. 10.— С. 393—416.

¹⁷ Сецинский Е. Южнорусское церковное зодчество // Православная Подолия.— 1907.— № 7—8.— С. 158—176; Характерные черты древних церквей Подолии // Там же.— 1912.— № 36.— С. 841—849.

¹⁸ Сецинский Е. Роспись церкви в южнорусском стиле // Православная Подолия.— 1909.— № 26.

¹⁹ Сецинский Е. Иконы художника В. А. Тропинина в церкви с. Кукавки Могилевского уезда // Православная Подолия.— 1907.— № 41.— С. 1043—1053.

²⁰ Сецинский Е. В поисках за исторической правдой. Действительно ли исполняется 500-летие существования Каменецкой св. Николаевской церкви // Подольские губернские ведомости.— 1898.— № 69; Храмы города Бара Могилевского уезда // ПЕВ.— 1902.— №№ 47—51.

²¹ Сецинский Е. Историческая справка о каменецких подоминиканских зданиях, в коих поместилось древнехранилище историко-статистического комитета // ПЕВ.— 1903.— № 10.— С. 248—252.

²² Сіцинський Ю. Оборонні замки Західного Поділля XIV—XVII ст. // Записки іст.-філософ. від. Укр. акад. наук.— Т. 17.— С. 64—160.

вих тактичних засобів ведення військових дій у Центральній і Південно-Східній Європі XIV—XVII ст.

Чимало часу Ю. Й. Сіцинський віддав збиранню й систематизації рукописів та стародруків на Поділлі. Одна з його публікацій, наприклад, присвячена рукописному євангелію, виявленому в Сатанові²³. Він зміг практично вирішити питання про організацію спеціального фондосховища для збереження цих важливих пам'яток історії та культури²⁴.

Відзначаючи великий внесок ученого у справу вивчення археології, історії, етнографії та архітектури Поділля, спробуємо дати коротеньку історіографічну оцінку його творчої діяльності. Головні сюжети опублікованих ним праць, як ми бачимо, пов'язані з історією Поділля та Кам'янця як центру Подільської губернії. Археологічні пошуки, систематизація археологічних та етнографічних матеріалів, висвітлення історії церкви, збирання історичних рукописів і стародруків — все це вказує на комплексний підхід дослідника до вивчення історії краю. З самого початку своєї наукової роботи вчений безпосередньо звернувся до історії селянства часів кріпацтва²⁵ та цехів на Поділлі²⁶. Дослідник намагався створити й узагальнюючі, синтезовані праці з історії подільського краю²⁷. У 20-х роках він написав і опублікував «Нариси з історії Поділля», які можна позитивно оцінити й з позицій сучасних вимог до комплексного історичного дослідження конкретного історико-етнографічного регіону²⁸.

Таким чином, наукові інтереси Ю. Й. Сіцинського у галузі історичного краєзнавства слід, на нашу думку, розглядати у тісному зв'язку з поглядами найбільш прогресивних представників позитивістської історичної школи в Росії та на Україні, що ґрунтували свої ідеї на основі теорії еволюції. Еволюціонізм був характерний тим, що його прихильники розглядали історію за аналогією із закономірностями, які діють в природі. Не випадково, що еволюційна теорія у російських та українських учених кінця XIX ст. поєднувалася з історичним оптимізмом, з глибокою вірою у прогрес і закономірність історичного розвитку.

На Україні цю концепцію підтримували О. М. Лазаревський, П. М. Батюшков, В. Б. Антонович, з яким Ю. Й. Сіцинський співробітничав, зокрема, при вивченні деяких питань історії столиці Дністрянського Пониззя — м. Бакоти.

Вся наукова й громадська діяльність Ю. Й. Сіцинського свідчить про його щире і безкорисне служіння історичній науці, музейному будівництву, справі просвітництва серед народу тощо. Заснований з ініціативи вченого у 1890 р. Кам'янець-Подільський історичний музей-заповідник став сьогодні одним з важливих осередків історичного краєзнавства на Україні. Нині громадськість Поділля відзначила його 100-річний ювілей.

Ю. Й. Сіцинський разом з іншими представниками прогресивної інтелігенції (К. Солуха, В. Стиранкевич, С. Іваницький) 21 квітня

²³ Сецинский Е. Древнее рукописное евангелие, найденное в Сатанове Проскуровского уезда // ПЕВ.— 1887.— № 44.— С. 1007—1014.

²⁴ Сецинский Е. По поводу учреждаемого в Каменец-Подольске епархиального древнехранилища // ПЕВ.— 1890.— № 3.— С. 79—86; Заседания Подольского епархиального историко-статистического комитета и поступления в епархиальное древнехранилище // ПЕВ.— 1891.— № 4.— С. 69—70; Докладная записка относительно устройства епархиальной библиотеки в Каменце // ПЕВ.— 1891.— № 52; Стародруки Кам'янецького історико-археологічного музею // Бібліотечні вісті.— 1924.— № 1—3.

²⁵ Сецинский Е. Картина из времен крепостного права / рисунок и статья // Киев. старина.— 1899.— IV.— С. 152—154.

²⁶ Його ж. Материалы для истории цехов в Подолии // Труды ПЦИАО.— Кам.-Под.— 1904.— Вып. 10.— С. 417—494.

²⁷ Сіцинський Ю. Нариси з історії Поділля // Записки Кам'янець-Подільського держ. українського університету.— 1920.— 28 с.

²⁸ Сіцинський Ю. Нариси з історії Поділля.— Вінниця, 1927.— Ч. 1 (написи I—II).— 74 с., 48 іл.

1906 р. організували в Кам'янці-Подільському один з осередків «Прогресу» (під назвою «Подільське Українське товариство «Прогрес»»). У самому місті товариство мало бібліотеку-читальню, торговельний склад книг та книжковий кіоск. Наприкінці 1907 р. губернатор заборонив діяльність «Прогресу» у Кам'янці-Подільському. Але вже наприкінці наступного 1908 р. прогресівці знову домоглися його реєстрації. «Прогрес» на Поділлі проіснувала до початку першої світової війни у 1914 р. Вона, безперечно, відіграла прогресивну роль у поширенні наукових знань і культури серед населення регіону.

Чимало зробив Юхим Йосипович після перемоги Великого Жовтня. Як засвідчила дочка вченого Тетяна Юхимівна, з перших днів революції Ю. Й. Сіцинський скинув рясу²⁹. У 20-х роках він повністю присвятив себе науковій роботі³⁰. Його історико-краєзнавчі праці 20-х і 30-х років, праця в учбових закладах Поділля, виступи перед інтелігенцією з лекціями про історію краю зробили ім'я вченого добре відомим громадськості.

Але у 1930 р. доля Юхима Йосиповича круто змінюється. В роки сталінщини, пов'язані з початком репресій проти інтелігенції країни, у хвилю терору потрапив і Ю. Й. Сіцинський. Він був заарештований разом з іншими викладачами Інституту народної освіти, але через деякий час — звільнений. Причини арешту для сім'ї залишилися невідомими³¹. Після цього Юхим Йосипович виїхав до Києва, де він в 1931—1933 рр. працював у Лаврському музеї, повністю віддаючи себе науковій роботі.

Працюючи в Києві, Ю. Й. Сіцинський захворів. Тим часом на Поділлі знайшлися чиновники, які, скориставшись його відсутністю, ревізували його власний будинок³². Це безпідставне рішення Кам'янець-Подільської міськради підписав якийсь Л. Данилин³³. Отже, приватний, побудований на кошти Юхима Йосиповича ще до революції дім у нього відібрали, залишивши у флігелі лише невеличку кімнатку. В 1935 р. після повернення Ю. Й. Сіцинського до Кам'янця його виселили на Підзамче, де вчений наймав кімнату³⁴. Оскільки у Ю. Й. Сіцинського була одна з найбільших приватних бібліотек міста, то вантажне авто, що мало її перевезти, виявилось замалим. По дорозі деякі книжки загубилися. На Підзамчі книги висипали прямо на землю, перетворивши частину їх на купу пошматованого паперу³⁵. Так були втрачені цінні альбоми із замальовками, які Юхим Йосипович надзвичайно цінував.

Нині, коли поступово відновлюється історична справедливість, ми з вдячністю звертаємося до людей, які робили добро для свого народу. Серед них почесне місце займає і Юхим Йосипович Сіцинський. Його творчий доробок³⁶ заслуговує уважного й глибокого вивчення, а щира любов ученого і просвітителя до рідної історії являє собою прекрасний зразок для наслідування.

Одержано 19.01.90.

Авторы этой публикации рассказывают о жизненном пути и научно-просветительской деятельности археолога, историка, этнографа и музееведа Е. И. Сецинского.

²⁹ ХОДА, ф. 3333, оп. 1, спр. 38, арк. 59.

³⁰ Там же, арк. 17.

³¹ Там же, ф. 3333, оп. 1, спр. 38, арк. 6.

³² Там же, спр. 15, арк. 24.

³³ Там же, арк. 12.

³⁴ Там же, спр. 38, арк. 6.

³⁵ Там же, арк. 6.

³⁶ Бібліографічний покажчик праць Ю. Й. Сіцинського з історії краєзнавства Поділля див.: Укр. іст. журн.—1968.—№ 9.—С. 89—93.